

Καὶ θὰ γυρίσης τότε μόνος, κατόμιμος, χωρὶς τὴν Εὐφροδίτην, πρὸς τὴν Ζωὴν, συντραφευμένος ἀπὸ τὴν ὀπτασίαν της, φωτισμένος τὸ ἀσήκωτον βίος τοῦ ἀνιάτου, τοῦ ἀσιγάστου πόθου σου πρὸς ἐκείνην. Καὶ θὰ σοῦ φαίνεται λοιπὸν ὁ θάνατος, ὁ κόσμος τῶν σκιῶν τοῦ ζῆ ἐκείνη, πατρίδα σου ἀληθινή, καὶ ἡ γῆ μὲ τὰ καλὰ της τῆς ξενιτιάς ὁ τόπος καὶ τοῦ μαρτυρίου. Θανάτου νοσταλγία τότε θὰ γεμίξη, θὰ πλουτίξη, θὰ ἐξωραΐξη τὴν ψυχὴν σου, καὶ ἡ ζωὴ σου ὅλη θὰ εἶν' ὅπως τὸ εἶπεν ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος : μελέτη θανάτου.

III

ΤΥΠΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Εἰς τὰ προηγούμενα μαθήματα προσεπάθησα νὰ δείξω ἀναλυτικῶς τί ἐννοοῦμεν ὅταν ἀναφέρωμεν τὸ Νόημα τῆς Ζωῆς καὶ ὅταν ὀμιλοῦμεν περὶ Εὐτυχίας. Σὰς παρουσίασα τὰ λογικὰ καὶ ἀξιολογικὰ πλαίσια μόνον, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινοῦνται οἱ ἄνθρωποι, ὅταν στοχάζονται ἢ καὶ ζοῦν ἐμπράκτως τὰς ἐννοίας αὐτάς. Καιρὸς εἶναι αὐτὰ τὰ πλαίσια νὰ γεμίσουν κάπως μὲ περιεχόμενον οὐσιαστικώτερον, νὰ ἐμφανίσουν δηλαδὴ συνθετικῶς, εἰς τὴν συγκεκομιμένην καὶ πολύχρωμον πραγματικότητά των, καὶ τὸ Νόημα τῆς Ζωῆς καὶ τὴν Εὐτυχίαν. Θὰ χρησιμοποιήσω πρὸς τοῦτο τὴν μέθοδον τῶν ἰδεατῶν τύπων, τὴν μόνην μέθοδον μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἠμποροῦσε νὰ σωθῆ μέσα εἰς τὴν σκέψιν, ἡ ὁποία εἶναι κατ' ἀνάγκην τοῦ καθόλου νόησις, τὸ μεγαλύτερον δυνατὸν μέρος ἀπὸ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ρευστῆς, ἀνεξαντλήτου εἰς λεπτομερείας, αἰσθητῆς πραγματικότητος. Εἰς ἑξ τύπους θὰ προσπαθῆσω νὰ ταξινομήσω τὰς διαφορετικὰς λύσεις, προσωπικὰς πάντοτε, τὰς ὁποίας δίδουν, συνειδητὰ ἢ καὶ πολλακῶς χωρὶς ἐπίγνωσιν, οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ πρόβλημα τῆς εὐτυχίας των.

Θὰ εἶναι τύποι ἰδεατοί: αὐτὸ σημαίνει πὸς θὰ εἶναι τύποι ὄχι ἀρνητικοί, ἀλλὰ θετικοί, τύποι εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἐμφανίζετ' ἡ Ζωὴ ὄχ' ὑπὸ τὴν ἀδιάπλαστον, ἀντιπνευματικὴν της μορφήν, ἀλλ' ὡς προῖδον ἐξιδανικεύσεως, τῆς προσπαθείας δηλαδὴ νὰ προχωρήσης ἀπὸ τὴν ὤμην διαπίστωσιν τῶν γεγονότων εἰς τὴν ἐρμηνείαν των, εἰς τὴν ἀνεύρεσιν κάποιου συνειδητοῦ ἢ λαμπρόντος νοήματος ἐκεῖ μέσα. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου θὰ εἶναι ἰδεατοὶ καὶ θὰ εἶναι τύποι, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι ἔτσι ἀκριβῶς δὲν συναντῶνται εἰς τὴν Ζωὴν, ὅτι ἀποδίδουν τὴν πραγματικότητα κατὰ

προσέγγισιν μόνον, καὶ μὲ κάποιαν ἀπλοποίησιν ἢ ὁποία διακρίνει τὸ οὐσιώδες καὶ ὄργανικόν μὲσ' ἀπὸ τὰ πολυσύνθετα καὶ περίπλοκα συμπλέγματα, ὑπὸ τὰ ὁποία μᾶς παρουσιάζεται κάθε ἀτομικὴ περίπτωσις. Διότι οὔτε καθαροί, οὔτε μὲ τὴν ἰδίαν ἔντασιν ἀπαντοῦν εἰς τὴν Ζωὴν οἱ ἕξ αὐτοὶ τύποι, ἀλλ' οὔτε καὶ ἄμεικτοὶ μεταξὺ τῶν. Τὸ συνηθέστερον εἶν' ὁ συμφυρμὸς διαφόρων χαρακτηριστικῶν, τὰ ὁποία ἀνήκουν πότε εἰς τὸν ἕνα καὶ πότε εἰς τὸν ἄλλον τύπον.

Ἡ διάκρισις αὕτη τῶν τύπων δὲν ἔγινεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελικῶν σκοπῶν (τοῦ περιεχομένου των δηλαδή), τοὺς ὁποίους ζητοῦν νὰ πραγματοποιήσων οἱ ἐκπρόσωποι των. Δὲν ἔγινε κατὰ τὰς διαφορὰς ἀξίαις, αἱ ὁποῖαι κατέχουν ἐκάστοτε τὴν δεσπόζουσαν θέσιν εἰς τὸν ἕνα ἢ εἰς τὸν ἄλλον τύπον (1). Ὡς βάσις ἐλήφθη ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον τὰς ἰδίαις ἀκριβῶς ἀξίας πραγματοποιεῖ ἢ ἐφαρμόζ' εἰς τὴν ζωὴν του ὁ κάθε τύπος, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὰς δικαιολογεῖ μέσα του λογικῶς καὶ ἠθικῶς, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὰς αἰσθάνεται, τὰς ἐξηγεῖ καὶ τὰς ζῆ. Ὁ ἰδιαίτερος τόνος καὶ ὁ ἰδιαίτερος χρωματισμὸς τῆς Ζωῆς, ὅχι τὸ ἀξιολογικόν της περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον συμπίπτει σχεδὸν εἰς ὅλους τοὺς τύπους—αὐτό, νομίζω, εἶναι τὸ περισσότερον ἐνδιαφέρον εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀντιλήψεων τῆς Ζωῆς. Τὸ ἦθος—καὶ ἦθος ἀνθρώπων δαίμων, λέγει ὁ Ἡράκλειτος—τὸ ἦθος χωρὶς καμμίαν ἠθικολογικὴν ἀπόχρωσιν, ἀλλ' ὡς τὸν ἐνιαῖον καὶ οὐσιώδη ψυχικὸν ρυθμὸν τοῦ ζῆν, τὸ πῶς τῆς ζωῆς ὅχι τὸ τί—αὐτὸ ἠθέλησα διὰ τῆς διακρίσεως τῶν ἕξ διαφορετικῶν τύπων νὰ συλλάβω καὶ νὰ ἐκφράσω.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν διαφόρων ἀντιλήψεων τῆς Ζωῆς δὲν ὑπάρχει καμμία ἀξιολογικὴ διαβάθμισις. Ὅλοι οἱ τύποι εἶν' ἀξιολογικῶς σημαντικοί, μὲ ὅλας τὰς ἀντιλήψεις τῆς Ζωῆς ἡμπορεῖ ὁ ἀνθρώπος νὰ ζήσῃ πλούσια, ἔντονα, γόνιμα, ὡραῖα. Τί νόημ' ἄλλωστε θὰ εἶχε μία ἀξιολογικὴ διαβάθμισις εἰς ἕνα ζήτημα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος κατὰ βᾶθος δὲν εἶν' ἐλεύθερος;

Διότι ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὴν μοῖραν του κανεῖς δὲν τὴν διαλέγει· ἐκείνη τὸν διαλέγει. Ἐκείνη προϋπάρχει τοῦ ἀτόμου, καὶ προσδιορίζει τὴν ὑπαρξίν του αὐτή. Ἐλεύθερος εἶν' ὁ ἀνθρώπος ὅχι νὰ ἐκλέξῃ τὴν μοῖραν του, τὴν γραμμὴν δηλαδή τῆς κατευθύνσεώς του. Ἐκλέγει κανεῖς ὅ,τι νοεῖ· ἐνῶ ἢ

1) Δὲν συμπίπτουν ἐπομένως πρὸς ἄλλας διακρίσεις συγχρόνων φιλοσόφων· ἀναφέρει λ.χ. τὰς Lebensformen τοῦ Ed. Spranger ὡς γνωστότερας

μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι προᾶξις νοήσεως· ἐδρεύει εἰς τὸ αἷμα καὶ τοὺς χυμοὺς τῆς ζωῆς του. Ἐλεύθερος εἶναι εἰς τὸ νὰ γ ν ω ρ ί σ η καὶ νὰ δ ι α π λ ᾶ σ η μόνον τὴν μοῖραν του. Ν' ἀναγνωρίση πρῶτα-πρῶτα τί εἶν' ὁ ἴδιος καὶ πρὸς τί ὡς προσωπικότης εἶναι προωρισμένος. Νὰ διαμορφώσῃ ἔπειτα τὴν ζωὴν του, ὥστε νὰ προβάλλῃ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς του καθαρώτερα, φωτεινότερα, περισσότερον ὀλοκληρωτικόν, μὲ περισσότεραν λογικὴν συνέπειαν καὶ περισσότεραν ἠθικὴν ὠραιότητα. Καὶ τέλος νὰ ἐννοήσῃ τὴν μοῖραν του, νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτήν, νὰ εὕρῃ εὐχαρίστησιν εἰς αὐτήν, νὰ τὴν ἀ γ α π ῆ σ η. Amor fati, ἔρως τῆς μοίρας—αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸν μιᾶς φιλοσοφημένης, πλουσίας εἰς βάθος στοχασμοῦ καὶ βάθος συναισθήματος, ψυχῆς. Αὐτὸ εἶν' ἐπίσης ἐκεῖνο, ποὺ ἐπιδιώκει ἡ σύντομος παρουσίασις τῶν διαφόρων τύπων καὶ ἀντιλήψεων τῆς Ζωῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνο(1).

* * *

1. Ἡ θρησκευτικὴ ἀντίληψις τῆς Ζωῆς.

Κατ' αὐτὴν κέντρον τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶν' ἡ ἐπίγειος διαβίωσις του, ἡ φθαρτὴ, παροδικὴ καὶ ὀλιγοχρόνιος· εἶναι ἡ μετὰ θάνατον Ζωή, μὲ τὴν σταθερότητα καὶ τὴν αἰωνιότητά της. Εἰς αὐτὴν καὶ μόνην συναντῶνται καθαροί, χωρὶς καμμίαν πρόσμειξιν πρὸς συμπτωματοκρίτητας, μὲ ἀπόλυτον ἀναγκαιότητα, οἱ λογικοὶ καὶ ἠθικοὶ νόμοι, ποὺ ἔθεσεν ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου· εἰς αὐτὴν βασιλεύει καὶ μόνην ἡ ἀπόλυτος δικαιοσύνη. Ἐντεῦθεν καὶ ἐξ αὐτῆς πρέπει ν' ἀντλή τὸ νόημά της ἡ ἐπίγειος Ζωή, ὄχι τὰνάπαλιν. Αὕτη εἶν' ὁ σκοπός, πρὸς τὸν ὁποῖον τείνομεν κατὰ τὰ ὀλίγα χρόνια ποὺ θὰ ζήσωμεν, πρὸς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ τείνωμεν. Αὕτη ἐπομένως (καὶ αἱ ἀξίαι της) ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀπόλυτον κριτήριον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ κριθῇ ὀριστικῶς κάθε γήινον, γενικῶς ἡ ἀξία τῆς ἐδῶ Ζωῆς, τῆς γεμάτης ἀπὸ σχετικότητος, ταλαντεύσεις καὶ δυσαρμονίας.

Ἡ ἐπίγειος Ζωή εἶν' ἀπλῶς προπαρασκευὴ καὶ ἄσκησις, μία θητεία, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἄνθρωπος, μία δοκιμασία, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ὑποβληθῇ, διὰ νὰ καταστῇ ἄξιος τῆς Ζωῆς ἐκείνης εἰς ὃ,τι λαμπρόν, αἰωνίως πλέον καὶ ἀναλ-

1) Περισσότερον διεξοδικὸς θὰ εἶμαι εἰς τὴν παρουσίασιν τοῦ ἥρωικοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ ὀφείλεται καὶ εἰς ἄλλους λόγους, καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἥρωικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν προβάλλει σπανιότερα, καὶ εἶναι διὰ τοῦτ' ὀλιγώτερον γνωστόν· δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἔπρεπε καὶ νὰ τὸ περιγράψω καὶ νὰ τὸ ἐξάρω περισσότερον.

λοιώτως λαμπρόν, περιέχει. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχουν τὰ ἔργα τῆς καλωσύνης καὶ τῆς δικαιοσύνης, αἱ πράξεις αὐτοθυσίας, ἡ συμμόρφωσις πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀπεκάλυψε καὶ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ἀνωτερότητα τῆς μελλούσης Ζωῆς, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ κατανέμη κατ' ἰδίαν κρίσιν εἰς ἕκαστον τὸ εἶδος τῆς μεταθανάτιου Ζωῆς ποῦ τοῦ ἀνίκει.

Κατὰ ταῦτα, ἡ ἀντίληψις αὐτὴ δὲν κηρύσσει, ὅπως συνήθως πιστεύεται, τὴν ἀδρανεὶν καὶ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἐπιγείου δραστηριότητος. Ἀντιθέτως, τὴν ἐπιβάλλει ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς εὐδαιμονίας μετὰ θάνατον, καὶ θεωρεῖ ἀνάξιον τὸν δοῦλον ἐκείνον τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐρῶσει ῥαθυμοῦντα, ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ Νυμφίος, διὰ νὰ φέρῃ τὴν χαρὰν τῆς λυτρώσεως. Εἶν' ἐπομένως μία ἀντίληψις τῆς Ζωῆς ὄχι ἀρνητικὴ, ἀλλὰ θετικὴ. Κηρύσσει ὄχι τὴν φυγὴν ἀπὸ τὸν κόσμον οὔτε τὴν ἀπραξίαν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ὁποῖαν συνεπάγεται ἡ δρᾶσις. Ἐνα κήρυγμα δράσεως εἶναι τοῦναντίον, ἐξωτερικῶς πρὸς ἔργ' ἀρετῆς, ἐσωτερικῶς πρὸς προετοιμασίαν τῆς ψυχῆς διὰ τὴν αἰωνιότητα(1).

Ἄν φαίνεται ὅτι λαμβάνει ἀρνητικὴν στάσιν ἀπέναντι τοῦ κόσμου τούτου, εἶναι διότι ἀναζητεῖ καὶ ἀνευρίσκει ἔξω τοῦ κόσμου τούτου τὰ κριτήρια, τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμά, μὲ τὰ ὁποῖα θ' ἀξιολογήσῃ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπαρξιν καὶ ἐνεργειαν. Ὑπ' αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὁ κόσμος καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ δὲν ἠμποροῦν ἐξ ἑαυτῶν νὰ προσφέρουν τὰ κριτήρια τῆς ἰδίας των ἀξιολογήσεως, ὅτι τὰ κοσμικά, τ' ἀνθρώπινα κριτήρια εἶν' ἐφήμερα καὶ πλανερὰ—ἠμποροῦμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν ἐσχατολογικὴν αὐτὴν ἀποψιν τῆς Ζωῆς ὡς ἀρνητικὴν.

2. Ἡ μηδενιστικὴ ἀντίληψις τῆς Ζωῆς.

Ἀπολύτως καὶ ριζοσπαστικῶς ἀρνητικὴ εἶναι ἡ μηδενιστικὴ ἀποψις, ἡ ὁποῖα ὀλοκληρωμένη μᾶς ἐμφανίζεται κυρίως εἰς τὸν Βουδδισμόν. Κατὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν ἀντίληψιν ὑπάρχουν πράξεις, ἐπιθυμίαι, ἡδοναὶ καὶ νόμιμοι καὶ ἠθικαί, μὴ

1) Ἀκόμη καὶ ἡ ἀσκητικὴ πράξις τῶν ἀναχωρητῶν δὲν εἶναι κήρυγμα ἀδρανείας καὶ ραθυμίας, δὲν εἶναι παραίτησις ἀπὸ πᾶσαν ἐνεργειαν, ὅπως συνήθως πιστεύουν καὶ ὅπως πολλάκις παρατηρεῖται εἰς μερικοὺς ἐκπροσώπους τῆς. Εἶναι περιορισμὸς τῆς πρὸς τὰ ἔξω ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, διὰ ν' ἀφοσιωθῇ μετὰ μεγαλυτέρου ζήλου εἰς τὴν ἐνεργειαν τὴν ἐσωτερικὴν, εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου. Ὑπάρχει ἐπομένως ἐνεργεια καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ γνησίου ἀναχωρητοῦ, καὶ ἐνεργεια μάλιστα ἐντονος.

ἀντικείμενα δηλαδή εἰς τὸ βαθύτερον νόημα καὶ τὰς ἀνωτέρας ἀξίας τῆς Ζωῆς. Διὰ τὸν Χριστιανὸν π.χ. ἡ ἐπίγειος διαβίωσις, ἂν καὶ ἐφήμερος καὶ ὑποκειμένη εἰς ἀγῶνας πρὸς τὸ κακὸν καὶ εἰς ὑποχωρήσεις ἀπέναντι αὐτοῦ, εἶναι ἀξία θετική, εἶναι ἀγαθὸν —ἀπαραίτητον πάντως ἀγαθὸν πρὸς κατάκτησιν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀπολύτου εὐδαιμονίας. Ἡ βουδδιστικὴ ὅμως ἀντίληψις καταδικάζει ὅχι τὴν κακὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, πᾶσαν ἡδονὴν, πᾶσαν ἐνέργειαν, καταδικάζει τὴν Ζωὴν γενικῶς : διότι πᾶσα ἐπιθυμία καὶ ἡδονὴ καὶ ἐνέργεια, ὅσονδήποτε ἠθικὴ καὶ ἂν εἶναι, μᾶς δένει πρὸς τὴν Ζωὴν, ἡ ὁποία εἶναι ροὴ ἀδιάκοπος, ἐναλλαγὴ συνεχῆς ἀπὸ ὄνειρα καὶ εἰδῶλα, σκιᾶς καὶ πλάνης.

Τὸ ὀρθρὸν λοιπὸν Νόημα τῆς Ζωῆς εἶν' ἡ ἀπόλυτος ἐκμηδένισις τοῦ ἐγῶ (Nirvana), ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν γέννησιν καὶ τὸν θάνατον, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν προσωπικὴν ὑπόστασιν : τὸ σβήσιμον τοῦ ἐγῶ μέσα εἰς τὸν ὄκεανὸν τῆς ἀνυπαρξίας. Ἐκεῖ καὶ μόνον σταματᾷ ὁ πόνος καὶ ἡ θλίψις, ὅπως ἐπρόβαλλαν εἰς τὰ μάτια τοῦ νεαροῦ Βούδδα μὲ τὰ τρία τυπικὰ παραδείγματα τοῦ πτωχοῦ, τοῦ ἀρρώστου καὶ τοῦ νεκροῦ—γεννήματα ὅλα τῆς δυσαναλογίας μεταξὺ ἐπιθυμίας καὶ ἱκανοποιήσεως. Ἐκεῖ καὶ μόνον ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπόλυτος μακαριότης. Καὶ ἡ μακαριότης εἶναι κάτι ἀπολύτως ἀρνητικόν : ἡ ὀριστικὴ ἄρσις πάσης δυστυχίας, ὁ ὁποία πραγματοποιεῖτ' ἀκριβῶς ὅταν ἐκβάλωμεν τὴν ρίζαν πάσης δυστυχίας : τὴν προσκόλλησιν πρὸς τὴν Ζωὴν.

3. Ἡ εὐδαιμονιστικὴ ἀντίληψις τῆς Ζωῆς.

Περισσότερον διαδεδομένη, καὶ περισσότερο ἄρα γνωστή, εἶν' ἡ εὐδαιμονιστικὴ ἀντίληψις. Διὰ τοῦτο θὰ εἶμαι καὶ συντομώτερος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἄλλωστε εἶπ' ἀρκετὰ σχετικῶς εἰς τὸ προηγούμενον μάθημα. Κατ' αὐτὴν τὸ Νόημα τῆς Ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου κεῖται εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς Εὐδαιμονίας, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρας καὶ διαρκεστέρας Εὐδαιμονίας. Ἀλλὰ τὴν Εὐτυχίαν αὐτὴν καὶ τὸ περιεχόμενόν της δὲν θὰ ζητήσωμεν ἔξω τῆς ἐπιγείου Ζωῆς. Αὐτὴ αὐτ' ἡ Ζωὴ θ' ἀποκαλύψῃ καὶ θὰ προσφέρῃ εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἐμβαθύνει εἰς αὐτὴν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς του πείρας, τὰ κριτήρια, μὲ τὰ ὁποία θὰ εὐρεθῇ τὸ περιεχόμενον τῆς Εὐτυχίας καὶ θὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἐκάστατα συνειδητὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἂν ὀδηγεῖ πράγματι πρὸς τὴν Εὐτυχίαν ἢ ὄχι.

Βεβαίως τὴν Εὐτυχίαν εὐρίσκουν, κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν, ἄλλοι ἄλλου—καὶ εἶναι φυσικόν, ἐφ' ὅσον τὴν ζητοῦν μέσα εἰς τὴν Ζωὴν, μὲ τὴν πολυμέρειαν, τὴν ρευστότητα καὶ τὴν ἀντιφατικότητά της. Ἐνὰ ὁμως πρέπει νὰ ἐξαρθῆ: ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποῦ ὁ εὐδαιμονισμός, ἀπὸ ἀνεπίγνωστος ὁρμὴ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, γίνεται συνειδητὴ, φιλοσοφικὴ ἄς εἴπωμεν, ἀντίληψις τῆς Ζωῆς, παραιτεῖται τότε, σιωπηρῶς ἢ διαρρηδὴν, ἀπὸ κάθε σχετικισμὸν καὶ ὑποκειμενισμὸν. Δὲν κηρύσσει πλέον, ὅτι Εὐτυχία εἶναι ὅ,τι ὁ καθένας νομίζει πὼς εἶναι. Ζητεῖ κριτήρια ἀντικειμενικὰ καὶ ἀπόλυτα, προβαίνει εἰς τὴν θεμελιώδη διάκρισιν μεταξὺ γνησίας καὶ ψευδοῦς εὐδαιμονίας.

Ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως ποῦ δίδει εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Εὐτυχίας, ἡ εὐδαιμονιστικὴ ἀρχὴ δύναται νὰ προσλάβῃ δύο μορφάς:

1) **Τὸν ἀτομιστικὸν εὐδαιμονισμὸν**, ὁ ὁποῖος κριτήριον τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου θέτει τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ εὐδαιμονίαν, καὶ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτῆς ὑποτάσσει καὶ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζωὴν. Παρόμοιος ἐγωκεντρικὸς εὐδαιμονισμὸς δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην καὶ ἐγωιστικὸς. Ἀντιθέτως, ἢμπορεῖ νὰ περιέχῃ βαθύτατα διδάγματα φιλαλληλίας καὶ καλωσύνης. Ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἐπικούρου, τὴν γνησίαν διδασκαλίαν ἐννοῶ.

2) **Τὸν ὁμαδικὸν ἢ κοινωνικὸν εὐδαιμονισμὸν**. Κατ' αὐτὸν τὸ ἰδεῶδες εἶναι: ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρα εὐτυχία εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀνθρώπων. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰδεώδους αὐτοῦ πρέπει νὰ κρίνεται καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου, τοῦ ὁποίου ἡ εὐτυχία δὲν ἢμπορεῖ νὰ εἶναι πλήρης χωρὶς τοῦ συνόλου τὴν εὐτυχίαν· διὰ τοῦτο καὶ ὀφείλει νὰ θυσιάζῃ τὴν ἀτομικὴν του εὐτυχίαν εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ συνόλου. Βεβαίως κατὰ τελευταίαν συνέπειαν παρόμοιον δόγμα ὀδηγεῖ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὄρσιν τῆς εὐδαιμονιστικῆς βάσεως, ἀφοῦ θὰ ἢμποροῦσε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸ ἄτομον τὴν παραίτησιν ἀπὸ πάσης εὐδαιμονίας χάριν τοῦ συνόλου, ἐνῶ ἡ Εὐδαιμονία δὲν ἢμπορεῖ ν' ἀποβάλῃ πλήρως τὸν προσωπικὸν της χαρακτῆρα. Ἀλλὰ παρόμοιαι ἀντιφάσεις δὲν λείπουν ἀπὸ κανένα τύπον ἀπ' ὅσους ἀναφέρω ἐδῶ—εἶναι συνυφασμένα μετὰ αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῆς Ζωῆς.

Ἐπειτα συνήθως τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ τοῦ κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ νοεῖται ὡς χρησιμοκρατικὴ ἐπιδίωξις τῆς προχέροντος μᾶλλον, τῆς ὑλικῆς εὐδαιμονίας—ὅπως ἢμποροῦν νὰ τὴν ἀντιληφθοῦν, νὰ τὴν ἐγγίσουν θὰ ἔλεγα, οἱ πολλοί· καὶ τῶν πολλῶν ἡ εὐτυχία εἶναι, εἶδαμεν, τὸ κριτήριον. Κατὰ ταῦτα, τὸ ἰδεῶδες τῆς Εὐ-

δαιμονίας εύρίσκεται εἰς τὴν ἀδιατάρακτον, ἐν πνεύματι δικαιοσύνης, ἀλληλεγγύης καὶ εἰρήνης, νόμιμον ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τῆς Ζωῆς. Εἶναι κατὰ βάθος τὸ ἰδεῶδες ὄχι τῆς Εὐδαιμονίας, ἀλλὰ τῆς εὐμαρείας, τὸ ὁποῖον καὶ τὴν ἀρετὴν ἀκόμη δέχεται διὰ λόγους σκοπιμότητος μᾶλλον, ὡς ἐγγύησιν τρόπον τινὰ τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης, ὄχι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνύψωσιν—καὶ ἀνύψωσις σημαίνει ὄχι εὐμαρειαν, ἀλλὰ προσπαθείας καὶ μάχας—τὴν ὁποῖαν δημιουργεῖ.

4. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀντίληψις τῆς Ζωῆς.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἀνύψωσιν ἀναγνωρίζει κεντρικὴν θέσιν ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀντίληψις τῆς Ζωῆς, ἡ ἀντίληψις τῆς προσωπικῆς τελειοποιήσεως. Ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις ἐκείνας ιδιότητας, πού διακρίνουν τὸν ἄνθρωπον ὡς ὄν λογικόν, ὡς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν προσωπικότητα, ἀπὸ τ' ἄλλα τὰ ζῶα· εἰς αὐτῶν τὴν ἀρτιωτέραν καὶ ἀμιγεστέραν ἀνάπτυξιν βλέπει τὸ Νόημα τῆς Ζωῆς. Ὁχ' ἡ Εὐτυχία, ἀλλ' ἡ τελεία ἀνθρωπίνη προσωπικότης, ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ κατ' ἐξοχὴν(1), αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδανικόν της.

Καὶ τὸ ἰδανικόν αὐτὸ δὲν τὸ ἀντλεῖ ἔξωθεν. Μέσα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως μᾶς τὸν παρουσιάζ' ἡ ἐπιγειος Ζωή—ὄχ' εἰς οἰανδήποτ' ἐξώκοσμον ὑπαρξιν ἢ εἰς ἐσχατολογικὴν ἀποκάλυψιν—ἀνευρίσκει καὶ τὰ σπέρματα καὶ τὰς δυνατότητας καὶ τὴν πραγματικότητ' αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ. Μέσα εἰς τὸ ἐφήμερον καὶ φθαρτὸν τῆς ἐπιγείου Ζωῆς καὶ τῆς θνητῆς μας φύσεως ἀνακαλύπτει τὸ ἀθάνατον καὶ αἰώνιον καὶ ἀπόλυτον, τὸ ὁποῖον θ' ἀνυψώσῃ εἰς κανόνα καὶ κριτήριον τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οἰκοδομεῖ τὸν ἄνθρωπον. Κατὰ τοῦτο διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀμαρτωλότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Τὸ περιεχόμενον βέβαια τῆς ἐννοίας ἄνθρωπος εἶναι διαφορετικὸν κατὰ τοὺς ἑκάστοι' ἐκπροσώπους τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς καὶ κατὰ τὰς ἐποχάς· ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποῖαι ιδιότητες ἐξαίροντ' ἑκάστοτε ὡς χαρακτηριστικώτερα. Δυνάμεθα ὁμως νὰ διακρίνωμεν τρεῖς μεγάλας κατηγορίας:

α) Ἐκείνην πού βλέπει τὸ χαρακτηριστικώτερον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς τὰς **διανοητικὰς** ιδιότητας αὐτῆς. Ἰδεῶδες κατ' αὐτὴν πρέπει νὰ εἶν' ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρόοδος τοῦ

1) Ὡς γὰρ εἶπεν ἄνθρωπος, οὕτως ἄνθρωπος ἢ, λέγει ὁ ἀρχαῖος ποιητής.

νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ πλουτισμὸς τῶν γνώσεών του, ἢ ἀνεύρεσις τῆς ἀληθείας, ἢ ἀπομάκρυνσις τῆς πλάνης καὶ τοῦ ψεύδους, ἢ ἐποικοδόμησις τῆς ὑποκειμενικῆς εὐτυχίας ἐπὶ θεμελίων λογικῶς στερεῶν, ἢ διὰ τοῦ νοῦ κυριαρχία ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ ἐπὶ τῶν ὁρμῶν καὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς κλπ. Ὅσον περισσότερο προάγει τὸ ἄτομον τὰ διανοητικὰ προτερήματά του, τόσον πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὸ ἰδεῶδες. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τόσον ἀνώτερος, ὅσον πολυμαθέστερος, σφώτερος, εὐφυέστερος, κριτικώτερος εἶναι, ὅσον ἀκριβέστερα καὶ ἀλαθητότερα λειτουργεῖ ὁ μηχανισμὸς τῆς σκέψεώς του. Εἶναι τοῦτο τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐποχῆς τοῦ Διαφωτισμοῦ τοῦ 18, τοῦ θετικισμοῦ καὶ ἐπιστημονισμοῦ τοῦ 19. αἰῶνος.

β) Ἐκείνην ποὺ θεωρεῖ ὡς κατ' ἐξοχὴν καὶ χαρακτηριστικῶς ἀνθρώπινας τὰς ἠθικὰς ιδιότητας. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κυρίως καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ζῷον ἠθικόν—τὸ μόνον ζῷον, τὸ ὁποῖον, διὰ τὴν μεταχειρισθῆναι τὴν ἔκφρασιν τοῦ Πρωταγόρου, γνωρίζει τὴν Αἰδῶ καὶ τὴν Δίκην. Αἱ ἠθικαὶ δὲ ἀξίαι δὲν ἔρχοντ' ἔξωθεν ὡς ἐντολαὶ ἔσθαι πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ τούναντίον, ἀποτελοῦν αὐτὸ τοῦτο τὸ βάθος καὶ τὸ νόημα τῆς φύσεώς του. Μέσα του ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸν ἠθικὸν νόμον. Ἐπισκοτίζεται ἴσως πολλάκις ἢ καὶ σιωπᾷ· ἀλλὰ προβάλλει πάλιν κάθε καὶ τόσον, ἀσύντριπτος καὶ πανεύμορφος, ὡς ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως, ὡς ἡ κατηγορικὴ προσταγὴ τοῦ καιθήκοντος. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν παρακούσῃ, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται ταυτοχρόνως ὅτι χάνει τὸ ἔδαφος κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, ὅτι καταδικάζ' εἰς ἐξευτελισμὸν ὅ,τι ὠραιότερον ἔχει, χωρὶς ν' ἀπεμπολῇ τὴν ἐλευθέραν του προσωπικότητα. Λιότι ἐλευθέρος εἶν' ὁ ἄνθρωπος ὄχι ὡς φυσικὴ ὑπαρξις, οὔτε ἀκόμη ὡς ὄν λογικόν—δεσμευμένος εἶναι τότε εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς νοήσεως—ἀλλ' ὡς ἠθικὴ προσωπικότης. Καὶ ἀναλόγως τοῦ ἀν ἠθικῆς του προσωπικότητος ἐνισχύεται, πλουτίζεται, καθαίρεται δι' αὐτῆς, ἀξιολογεῖται καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐνέργεια. Ἡ καντιανὴ ἀντίληψις τοῦ πρακτικοῦ λόγου εἶν' ἡ καθαρωτέρα μορφή τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

γ) Ὁ αἰσθητικὸς ἀνθρωπισμὸς καταδικάζει κάθε μονομέρειαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάκρισιν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ιδιοτήτων πρῶτα-πρῶτα: Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθεσις ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ σύνθεσις ἀδιαίρετος καὶ ἀδιάσπαστος ἐφ' ὅσον ζῆ: Ζωὴ ἄλλωστε εἶν' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ σύνθεσις. Ἐπομένως καὶ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχῃ κατὰ τρόπον ἄρτιον καὶ ἰσορροπον ἀνεπτυγμένας καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τὰς ιδιότητας, ὄχι μόνον τὴν ἀρετὴν ἀλλὰ καὶ τὴν υἰγιάν, ὄχι μόνον τὴν κρίσιν

ἀλλὰ καὶ τὴν ὠραιότητα, ὄχι μόνον τὴν καθαρότητα ἀλλὰ καὶ τὴν καθαριότητα. Ἄνεπτυγμένας συμμετρως καὶ δικαίως. Ὁ λοιπὸν πόλεμος, ἀλλ' ἁρμονία τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, ἀποτελεῖ τὸ θεμελιῶδες γνώρισμα τοῦ Ἄνθρώπου.

Ἡ ἰδία ἁρμονία βασιλεύει εἰς τὴν τελείαν προσωπικότητα καὶ μεταξὺ τῶν διαφορῶν ψυχικῶν ιδιοτήτων. Ὁ Ἄνθρωπος θὰ ἔχη βέβαια καὶ πλοῦτον γνώσεων καὶ νοῦν κριτικόν — ἀλλὰ θὰ τὰ ἔχη ὄχι ἀλλ' ὄχι ὑπερτροφικά, οὔτε εἰς βάρος ἄλλων ιδιοτήτων. Καὶ ἡ φαντασία π. χ. πού ὀδηγεῖ πρὸς τὸ ὠραῖον, τὸ ὠραῖον ψεῦδος πολλάκις, καὶ τὸ συναίσθημα πού χρωματίζει τὴν ἀλήθειαν μετὰ τοὺς πόθους καὶ θερμαίνει τὴν πραγματικότητα μετὰ τῆς καρδιᾶς τὰ ὄρηματά, εἶναι ἰσάζια, ἂν ὄχι ἀνώτερα, χαρίσματα τῆς τελείας προσωπικότητος. Οὔτε πάλιν ὑπερτροφικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἠθικοῦ καὶ συναίσθηματικοῦ στοιχείου εἰς βάρος τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ λογικοῦ. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶν' ἓνας κόσμος, μετὰ τὴν πρωταρχικὴν σημασίαν τῆς λέξεως (ἐκ τοῦ κοσμοῦ), ἓν ἁρμονικὸν δηλαδή καλλιτέχνημα, πού διέπεται ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους τῆς τάξεως, τῆς συμμετρίας, τῆς ἰσορροπήσεως τῶν ἀντιθεμένων καὶ διαφορομένων τάσεων τῆς ψυχῆς. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, πού θέλει νὰ γίνῃ Ἄνθρωπος, πρέπει νὰ γίνῃ καλλιτέχνης τοῦ ἑαυτοῦ του, νὰ προσπαθῇ νὰ ἐπεξεργασθῇ τὸν ἑαυτόν του, τὸν σωματικόν καὶ τὸν ψυχικόν καὶ τὸν πνευματικόν, εἰς ἓν ἄρτιον, ἀρτίως ἀρχιτεκτονημένον, ἁρμονικὸν καὶ ἀποτετελεσμένον καλλιτέχνημα. Ἔτσι καὶ μόνον θὰ κἀνῃ τὸ ἐγὼ του πλούσιον, ὠραῖον καὶ βαθύ.

5. Ἡ ἀντίληψις τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἔργου.

Κατ' αὐτὴν ἡ ἀξία τῆς ἀτομικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς κρίνεται ὄχι κατὰ κριτήρια ἔξω αὐτῆς κείμενα (θηροσκευτικὴ ἀντίληψις), οὔτε καὶ ἀναλόγως τῆς διαμορφώσεως αὐτῆς κατ' ὃ ζωῆς (εὐδαιμονιστικὴ ἢ ἀνθρωπιστικὴ), ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ἀποδόσεώς της, ἀναλόγως δηλαδή τῆς ἀξίας ἐκείνου πού ἀπομένει ὕστερ' ἀπὸ τὸ πέρασμα τῆς ζωῆς αὐτῆς. Τὰ ἔργα, τὰ ἐπιτεύγματα (ἐπιτεύγματα ἑγωιστικά ἢ κοινωνικά, οἰκονομικά ἢ ἐπιτεύγματα πνευματικῆς ἢ πολιτικῆς δράσεως), αὐτὰ εἶναι τὸ κύριον, τὸ παραμόνιμον, τὸ ἀθάνατον, μέσα εἰς τὴν θνητὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ζωὴ κατὰ ταῦτα ὑποβιβάζεται ὑπὸ μίαν ἔποψιν(1) εἰς ἓνα

1) Ὑπὸ μίαν ἔποψιν λέγω, διότι καὶ ἡ ἀξία τῶν ἔργων κρίνεται ἀναλόγως πάντοτε πρὸς τὴν σημασίαν πού ἔχουν ἢ θὰ ἔχουν διὰ τὴν Ζωὴν εἰς τὴν γενικότητά της λαμβανομένην.

μέσον πρὸς πραγματοποίησιν ἔργων καὶ σκοπῶν· αὐτά, ὅχ' ἡ Ζωή, εἶν' οἱ ἀντικειμενικοὶ φορεῖς τῶν ἀξιῶν. Καὶ ὁ βαθμὸς καθ' ὃν ἐπιτυγχάνοντ' οἱ σκοποὶ αὐτοί, ὅχι ὁ ἐσωτερικὸς πλοῦτος ἢ ἡ εὐδαιμονία τῶν φορέων τῆς Ζωῆς, ἀξιολογεῖ τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἔθνων. Χάριν αὐτῶν ἐπιβάλλονται καὶ ἀγῶνες σκληροὶ καὶ θυσίαι, ἀκόμη καὶ θυσίαι ἠθικαὶ (συμβιβασμοὶ καὶ ὑποχωρήσεις καὶ πανουργεύματα), ἀρκεῖ τὸ ἔργον ποῦ θὰ ἐπιτευχθῆ νὰ τὰς δικαιοῶν.

Ποῖος ἄνθρωπος σήμερα π.χ. θρηνεῖ τὰς χιλιάδας τῶν σκοτωμένων τοῦ τρωικοῦ πολέμου, ὅταν σκέπτεται ὅτι χωρὶς αὐτοὺς δὲν θὰ εἶχεν ἡ ἀνθρωπότης τὴν Ἰλιάδα; Ποῖος θαυμαστῆς τοῦ Παρθενῶνος ἐνθυμεῖται τί στερήσεις, τί ἰδρωτάς, τί στεναγμούς, τί αἷμα ἐστοίχισεν εἰς τὰς ἑκατοντάδας τῶν δούλων ποῦ εἰργάζοντο ἐκεῖ; μὲ πόσας καταπιέσεις καὶ ἐκμεταλλεύσεις τῶν ὑπηκόων των συνεκέντρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ χρήματα, ποῦ ἐχρειάσθηκε διὰ νὰ κτισθῆ; Τὸν Παρθενῶνα μόνον σκέπτεσαι καὶ χαιρέσαι, ὑπερηφανεύεσαι ὡς ἄνθρωπος, ὅτι ἀνθρώπινος νοῦς ἔφερεν εἰς πέρας παρόμοιον ἀριστοτέχνημα, καὶ ἀναγνωρίζεις ὅτ' ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ ποῦ τὸν ἐδημιούργησε, ποῦ ἐχρησιμοποίησε τὰ προϊόντα τῆς οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως εἰς Παρθενῶνας (καὶ ὅχι π.χ. εἰς χαμάμια καὶ πιλάφια) ὑπῆρξε ζωὴ συμφωνοτέρα πρὸς τὸ ἰδεῶδες, παρὰ ἂν ἀπέφευγαν καθ' ἐκμετάλλευσιν, παρέλειπαν ὅμως νὰ προσφέρουν καὶ τόσον ἀξιόλογα δημιουργήματα.

Αὐτὴν τὴν στάσιν τηρεῖς καὶ ἀπέναντι τῶν παντοίων ἀνομιημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα συνώδευαν τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ φιλοσοφικὴν των δρασίαν οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀναγεννήσεως π. χ. Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα κρίνεις καὶ τὰ ἠθικὰ παραστρατήματα, ποῦ ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς μεγάλους καλλιτέχνας, τὸν Goethe π. χ., νὰ πλουτίσουν τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀθάνατ' ἀριστουργήματα. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν κρίσιν μας περὶ πολιτικῶν προσώπων καὶ περὶ οἰκονομικῶν μεγαλοφυϊῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων των ἀξιολογεῖται καὶ ἡ ζωὴ των καὶ ἡ προσωπικότης των καὶ ἡ ὑπόλοιπος δρασίς των. Καὶ ἡ δημιουργία τοιούτων ἐπιτευγμάτων εἶναι τὸ Νόημα τῆς Ζωῆς, ὅχι τόσον τὸ νὰ ζήσῃ κανεὶς εὐτυχισμένος ἢ ἠθικῶς ἀγνὸς ἢ ὡς ἀρμονικὴ προσωπικότης.

6. Ἡ ἥρωικὴ ἀντίληψις τῆς Ζωῆς.

Ἡ ἥρωικὴ ἀντίληψις τῆς Ζωῆς ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅτ' ἡ Ζωὴ εἶν' ἓνας διαρκῆς ἀγὼν, μία ἀδιάκοπος, χωρὶς τέρας καὶ χωρὶς σταμάτημα, μάχη ἐναντίον τῆς φύσεως, ἐναντίον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἐπομένως καὶ ὁ ἄνθρωπος,

κάθε γενεᾷ ὁ ἄνθρωπος, ἀποτελεῖ μίαν συνεχῆ μετὰ βασι ν πρὸς κάτι ἄλλο, πρὸς κάτι ἀνώτερον. Ὅχι πρὸς ἓνα διαφορετικὸν εἶδος ὀργανικοῦ ὄντος (τὸν ὑπεράνθρωπον π.χ. τοῦ Nietzsche), ἀλλὰ πρὸς τὸ νὰ γίνῃ φορεὺς μιᾶς ἀνωτέρας, δηλαδὴ ἐντονωτέρας καὶ πλουσιωτέρας μορφῆς τῆς Ζωῆς. Ἔτσι κάθε ἄνθρωπος ἀξιό- λογος εἶν' ἓνας πρὸ ὄρ ο μ ο ς, πού ἀντλεῖ τὸ νόημα τῆς ὑπάρ- ξεώς του ὄχι ἀπὸ τὸ παρελθὸν οὔτ' ἀπὸ τὸ παρὸν, ἀλλ' ἀπὸ τὸ μέλλον καὶ μόνον. Τὸ παρελθὸν ὡς παρελθὸν τὸ ἀγνοεῖ, πρὸς τὸ παρὸν εὐρίσκειται εἰς πόλεμον συνεχῆ. Ὅχι μόνον πρὸς ἐκεῖνο τὸ πα- ρόν, τὸ ὁποῖον δέν εἶν' εἰς τὴν οὐσίαν του παρὰ ἐπιβίωσις τοῦ παρελ- θόντος, ἢ μᾶλλον διατήρησις τοῦ σώματος αὐτοῦ ὀφειλομέν' εἰς τὴν δειλίαν ἢ τὴν νωθρότητα τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων· ὁ ἥρωικὸς ἄν- θρωπος μάχεται καὶ πρὸς τὸ γνήσιον παρὸν, τὸ παρὸν πού ζῆ γύρω του καὶ ζῆ μέσα του.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς κεῖται ἡ τ ρ α γ ι κ ὄ τ η ς τοῦ ἥρωικοῦ ἀνθρώπου. Ριζωμένος εἶναι βαθύτατα εἰς τὸ παρελθόν, τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ ἐκλεκτότερον κάρπισμα· μέσα του συμπυκνώνει εἰς μονα- δικὸν βαθμὸν ἐντάσεως τὸ παρὸν—καὶ ὅμως ἀρνεῖται τὸ παρὸν καὶ τὸ μάχετ' ἐν ὀνόματι τοῦ μέλλοντος, τὸ ὁποῖον ζῆ ὁ ἴδιος προ- ληπτικῶς μόνον ὡς πραγματικότητα μέσα του. Καὶ τὸ μάχεται μὲ τὰ ὄπλα καὶ τὴν ρώμην τῆς ψυχῆς του, πού εἶναι τοῦ παρόντος ὄπλα καὶ ρώμη, τὸ ὁποῖον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον χρησιμοποιεῖ ταυ- τοχρόνως καὶ καταπολεμεῖ. Ἔτσι τοποθετεῖ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν του, ἐκλέγων οὔτως εἰπεῖν τὸ ἐπικινδυνότερον σημεῖον, μέσα εἰς τὴν ὀρμὴν καὶ τὴν ὀργὴν παντοδαπῶν συγκρούσεων. Συγκρούσεων πρὸς τοὺς συγχρόνους του, οἱ ὁποῖοι τὸν μισοῦν, διότι μισοῦν τὸ μέλλον εἰς τὸ πρόσωπόν του. Συγκρούσεων πρὸς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, μιᾶς πάλης μεταξύ τῆς πραγματικότητός του, πού ἀνίκει εἰς τὸ παρὸν, καὶ τῶν δυνατοτήτων του, πού ἀνίκουν εἰς τὸ μέλλον, πού εἶναι τὸ μέλλον, πού θὰ τὰς πολεμήσῃ καὶ πάλιν ἐν ὀνό- ματι ἄλλων δυνατοτήτων ἀπὸ τὴν στιγμὴν πού θὰ γίνουν πρα- γματικότης.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ζῆ τ α υ τ ο χ ρ ὄ ν ω ς ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος τὸν μεγαλύτερόν του πόνον καὶ τὴν μεγαλυτέραν του ἐλπίδα. Ζῆ τὴν συντριβὴν καὶ τὸν πόνον του, ἀλλὰ ζῆ μαζὶ καὶ τὴν ἠθικὴν ἀναγκαιότητα τοῦ πόνου καὶ τοῦ χαμοῦ του. Κάτι περισσότερο: Ἐ ρ ω τ ε ὑ τ α ι τὴν συντριβὴν του, τὴν χαίρειτ' ἐκ τῶν προτέρων, ἀντλεῖ τὴν ἱλαρωτέραν του ἀκριβῶς παρηγορίαν ἀπὸ τὴν συντριβὴν του.

Αἰσθάνεται πὼς εἶναι διαλεγμένος ἀπὸ τὴν Μοῖραν ὡς ἀγω-

νιστής και ὡς μάρτυς—περισσότερον ὡς μάρτυς, ἀφοῦ τὴν ἐπιτυχίαν δὲν τὴν μετρεῖ μὲ ἀποτελέσματ' ἄμεσα, μὲ ἀριθμοὺς καὶ μεγέθη, δὲν τὴν μετρεῖ κἄν διόλου. Εἶναι τὸ ἀλεξικέραυνον, ποὺ θὰ συγκεντρώσῃ ἐπάνω του (θὰ προσελκύσῃ μᾶλλον ἐθελουσίως) θλαστὰς καταιγίδας καὶ ὅλα τ' ἀστροπελέκια, διὰ νὰ προστατευθοῦν τὰ κατοικητήρια τῶν εἰρηνικῶν ἀνθρώπων. Ἄλλὰ θὰ τὸ κἄνῃ ὄχι ἀπὸ πνεῦμ' ἀλτρουϊσμοῦ καὶ ἐθελουσίας ὑπὲρ τῶν ἄλλων. Εἰς τὴν ἐτοιμότητα τοῦ κινδύνου τὸν σύρει μὲ ἀκαταμάχητον ἔλξιν ἡ αἰσθητικῆς, θὰ ἔλεγα, γοητεία τοῦ κινδύνου, ἡ συναίσθησις ὅτ' εἶναι προνόμιον τῶν ἐκλεκτῶν (ὄχι καθῆκον ἢ προᾶξις φιλανθρωπίας) νὰ συντριβῶνται ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ὑπὸ τῶν ἄλλων—τὸ πολυτιμότερον προνόμιον! Ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος δὲν εἶναι τὸ ἄνθος, δὲν εἶν' ὁ καρπός—αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν τὸ παρόν καὶ τοῦ παρόντος τὴν ἀνεπιφύλακτον χαράν. Εἶναι ὁ σπόρος ποὺ θὰ ταφῆ καὶ θὰ σαπίσῃ, διὰ ν' ἀναφανῆ τὸ ἄνθισμα καὶ τὸ κάρπισμα. Εἶν' ἐκεῖνος ποὺ θάπτεται διὰ νὰ ἐορτασθῆ ἡ ἰσχύς, καὶ ἀνάστασις χωρὶς ταφὴν δὲν ὑπάρχει.

Ἄλλ' ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος δὲν δείχνεται εἰς τὴν συντριβὴν τοῦ μόνου, ἢ καὶ εἰς τὴν ἐτοιμότητα ἔστω πρὸς συντριβὴν. Εἶδεμί, ἢ ἥρωικὴ ἀντίληψις θὰ ἦτον ἰδεῶδες θανάτου μόνου, ὄχι μορφὴ ζωῆς—καὶ τί ζωῆς! Ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος, καὶ μόνος αὐτός, ζῆ ἔντονα καὶ πλοῦσια ὀλόκληρον τὴν Ζωήν. Ἄλλὰ τὸ νὰ ζήσῃ ἔντονα δὲν σημαίνει δι' αὐτὸν ὅ,τι συνήθως νοοῦμεν μὲ τὴν ἔκφρασιν αὐτήν: νὰ δοκιμάσῃ ἄφθονα καὶ δυνατὰ τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὰς ἡδονὰς τῆς Ζωῆς.

Δὲν τὰς ἀγνοεῖ βέβαια τὰς ἀπολαύσεις τῆς Ζωῆς ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος· ἀλλὰ τὰς δοκιμάζει τόσον, ὅσον χρειάζεται νὰ τὰς ξεπεράσῃ, τὰς γνωρίζει τόσον, ὥστε νὰ ἐννοῇ, ὅτι κατὰ βίβητος παραλύουν μᾶλλον τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἄς τοῦ χαρίζουν τὴν ψευδαίσθησιν τῆς ἐντατικότητος καὶ τῆς πλησμονῆς. Ἐπειτα τὰς ἀπολαύσεις ἀναζητεῖ ἐκεῖνος ποὺ ζητεῖ νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν Ζωήν, ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει νὰ τῆς δώσῃ—καὶ σὲ πλουτίζει ὄχι τὸ νὰ παίρῃς, ἀλλὰ τὸ νὰ δίδῃς.

Ἡ ἔντονος αὐτὴ ζωὴ εἶναι κατ' ἀνάγκην πολυμερής, τόσον πολυμερής, ὥστε νὰ τὴν εὐρίσκουν πολυπράγμονα ὅσοι μετροῦν τὸν πλοῦτον τῶν ἐκλεκτῶν φύσεων μὲ τὴν πενίαν τῆς ἰδικῆς των, ὅσους δὲν ἀφήνει ὁ φθόνος ν' ἀναγνωρίσουν εἰς ἓνα σύγχρονόν των τὸν ὄλβον τῶν ἀγαθῶν, ποὺ δὲν ἔχουν ἐκεῖνοι. Ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος χαίρεται πολλὰς μορφὰς ζωῆς συγχρόνως, καὶ τὰς χαίρεται ὄχι ἐξωτερικῶς, σὰν αἰσθητικὸν θέαμα ἢ διὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν περιέργειάν

του. Μέσα του ζῆ ὅλας αὐτὰς τὰς μορφὰς τῆς Ζωῆς, τὰς ἀφομοιώνει μέσα του, καὶ τὰς ἀποδίδει μὲ τὸν προσωπικόν του τρόπον. Ἡ ψυχὴ του ὁμοιάζει μ' ἓνα ἔδαφος λιπαρὸν καὶ βαθύ, εἰς τὸ ὁποῖον κάθε σπόρος ἀνετα θ' ἀνιθοβολήσῃ καὶ θὰ καρπίσῃ. Ἔτσι μεταμορφώνεται, χωρὶς νὰ χάνῃ τὸν ἑαυτὸν του. Ζῆ ταυτοχρόνως μὲ πολλούς, ὅπως ὁ τραγικὸς ποιητὴς ὁ μεγαλοφυῆς, ποὺ ζῆ μέσα εἰς ὅλα του τὰ πρόσωπα, καὶ τὰ περισσότερον ἀντίθετα, ζῆ μέσ' ἀπ' ὅλα του τὰ πρόσωπα, καὶ ὅμως παραμένει ὁ ἴδιος καὶ ὡς ὑπαρξὶς καὶ ὡς διάνοια. Καὶ δὲν ζῆ μόνον πολλὰς μορφὰς Ζωῆς· συγκλονισμοὺς συγκλονίζεται πολλούς, συντριμμοὺς συντρίβεται πολλούς, μυρίους θανάτους ἀποθνήσκει.

Ἄλλ' ἡ πολυμέρεια αὐτῆ δὲν σημαίνει καὶ διάσπασιν, ἀπώλειαν ἔρματος ἀτομικοῦ, διάχυσιν καὶ θόλωμα τοῦ πυρήνος τῆς προσωπικότητος—αὐτὸ συμβαίν' εἰς τοὺς πολλούς, ὅταν ποτὲ θελήσουν νὰ εἶναι πολυμερεῖς. Διὰ τὸν ἥρωικὸν ἄνθρωπον ἡ πολυμέρεια δὲν αἴρει τὴν συγκέντρωσιν· τὴν καθιστᾷ ἰσχυροτέραν, τὴν ἀποδεικνύει ἰσχυροτέραν. Δὲν θὰ ἦτον ἥρωικὸς ἄνθρωπος, ἂν δὲν ἦτο μία δυνατὴ προσωπικότης, καὶ δυνατὴ προσωπικότης σημαίνει ἰσχυρὸν κεντρικὸν ἐγώ, ποὺ νὰ συγκρατῇ τὰς ψυχικὰς περιπετείας καὶ τὰ ἐξωτερικὰ περιστατικά, τὰ πετάγματα καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα εἰς μίαν σφικτοδεμένην ἐνότητα ὅχι μόνον χρονικῆς διαδοχῆς, ἀλλὰ συνοχῆς λογικῆς, ἀναγκαιότητος ἠθικῆς.

Ἡ πολυμέρεια τοῦ ἥρωικοῦ ἀνθρώπου παρέχει πολλάκις τὴν ἐντύπωσιν ἀντιφατικότητος. Εἶναι τόσον πλουσία ἡ προσωπικότης του, ὥστε τὸ καθένα τῆς μέρος, ἢ καθεμία τῆς πλευρά, θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀποτελῇ (καὶ ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πολλούς) ἓναν αὐτόνομον κόσμον, διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν κόσμον ποὺ θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀποδώσῃ μία ἄλλη πλευρά του. Εἶναι λοιπὸν ν' ἀπορῆς πῶς οἱ πολλοὶ τὰς εὐρίσκουν ἀσυμβιβάστους; Ἄλλ' ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος δὲν ὁμοιάζει μὲ τοὺς καλοὺς καὶ φρονίμους ἀμαξάδες, οἱ ὁποῖοι ὀδηγοῦν τὸ ἀμαξάκι των «βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς» ἀπὸ τοὺς δρόμους τοὺς στρωτοὺς καὶ τοὺς ἡσύχους πρὸς τὸ τέρμα, ποὺ ἄλλοι καθώρισαν. Μὲ τὸν ἡνίοχον ὁμοιάζει, ποὺ κυβερνᾷ τέσσαρα, ὅκτῳ ἴσως θυμοειδῆ ἄλογα—καὶ τὸ καθένα των σπεύδει ἀσυγκράτητον πρὸς αὐτοβούλους κατευθύνσεις. Τὰ κυβερνᾷ μὲ δυνατὸ χέρι, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξουδετερώνη ἐκείνων τὴν ὀρμητικότητα καὶ τὴν ἐπαναστατικότητα. Εἶδεμή, τί θέλγητρον θὰ εἶχε δι' αὐτὸν ἡ ἡνιοχία; Τὸ «βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς» δὲν τὸ ξέρει· λογαριάζει καὶ τὰς πτώσεις, διότι μόνον ὅπου ὑπάρχουν πτώσεις δίδει εὐκαιρία καὶ ἀνυψώσεων.

Πράγματι ὁ πόλεμος καὶ ὁ κίνδυνος εἶναι τὸ στοιχεῖον του, ἢ ἀπαραιτήτος τροφή του. Ὁ πόλεμος λέγω καὶ ἡ νίκη, ὄχ' ἢ ἐπιτυχία. Ἡ ἐπιτυχία δὲν εἶναι πάντοτε νίκη· εἶναι νίκη ἐξωτερική, ἐξωτερικὸς πλουτισμὸς εἰς ἐπιτεύγματα καὶ κέρδη—νά σάν τὰ ρεκόρ συγχρόνου ἀθλητοῦ, ποὺ μετροῦνται μὲ δευτερόλεπτα καὶ ὑφρακατοστόμετρα. Ἄλλ' ὁ ἥρωικὸς ζητεῖ τὴν νικὴν ἐκείνου ποὺ χαίρεται τὸ ὅτι ἐπολέμησε, τὸ ὅτι ἐκινδύνευσε, τὸ ὅτι ἀντέστη, τὴν νικὴν ὡς εἶναι μόνον νὰ ζήσει ἐντόνους καὶ ἀγωνιῶδεις στιγμαῖς. Καὶ πρῶτος νίκη συνυπάρχει κάλλιστα μὲ τὴν ἀποτυχίαν εἰς τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς, καθὼς ἡ ἀποτυχία τῶν 300 εἰς τὰς Θερμοπύλας.

Ἄλλοτε γενικῶς ἡ ἐπιτυχία εἶναι διὰ τὸν ἥρωικὸν ἄνθρωπον μία λέξις, μία πραγματικότης ἴσως—ὄχι ἀξία. Δὲν τὴν ξέρει, οὔτε τὸν ξέρει ἐκείνη. Ἄν ἐπίστευεν ὀλιγώτερον εἰς τὸν ἑαυτὸν του, θὰ ἦτο δι' αὐτὸ ἀπογοητευμένος. Ἄν ἐπίστευεν ὀλιγώτερον εἰς τῆς Μοίρας τὴν σοφίαν, θὰ ἦτον ἀπαισιόδοξος. Ἄλλ' ἐπιτυχία σημαίνει πραγματοποίησις σκοποῦ, ποὺ εὐρίσκει' ἔξω μας, καὶ ἐκεῖνος ἔχει μέσα τὸν σκοπὸν καὶ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς του. Ἀπέναντι αὐτοῦ τίποτε δὲν μετρεῖ, οὔτ' ἡ ζωὴ του οὔτ' ἡ εὐτυχία του. Καὶ τί μεγαλύτερον θὰ ἠμποροῦσεν ἡ ἐπιτυχία νὰ τοῦ προσφέρει;

Ἐπειτα ἡ ἐπιτυχία σημαίνει φρόνησιν, καὶ ἡ φρόνησις εἶναι προσαρμογὴ τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ πράγματα, κατὰ βιβασμὸς δηλαδή καὶ ὀλιγόρθεια της, διὰ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν καθημερινότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐνῶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἥρωικοῦ εἶναι ν' ἀναβιβάσῃ τὰ πράγματα πρὸς τὴν ψυχὴν του, νὰ τὰ γεμίσῃ μὲ νόημα τόσον, ὥστε νὰ γίνουν ἀντάξιά του. Δι' αὐτὸ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ἄφρονος, καὶ εἶναι ἄφρων. Ἐχει τὴν ἀφροσύνην τοῦ παιδιοῦ, ποὺ στερεῖται τὴν πολυῦμνητον αὐτὴν πείραν τῆς πραγματικότητος, ἢ ὁποία εἶναι κατὰ βάθος ὄκνος καὶ ὀλιγοπιστία. Ἐνῶ τὸ παιδί εἶναι παιδί, ἀκριβῶς διότι πιστεύει, διότ' ἠμπορεῖ ἀκόμη νὰ πιστεύῃ, ἀνεπιφύλακτα. Ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος εἶν' ὁ αἰωνίως νέος—τί νὰ τὴν κίνη τὴν φρόνησιν; Εἶναι διὰ τοὺς πεζοὺς καὶ τοὺς νοικοκυραίους, ποὺ βαδίζουν ἥσυχά καὶ ὁμαλὰ τὸν δρόμον τῆς ζωῆς των. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν βαδίζει· χορεύει.

Αὐτὸς εἶν' ὁ λόγος ποὺ θεωρεῖται καὶ εἶναι ἄνθρωπος ἀβόητος εἰς τὴν συνήθη πρακτικὴν ζωὴν. Καὶ ἓνας ἄλλος λόγος· δὲν ἔχει τὴν φρόνησιν νὰ δυσπιστῇ πρὸς τοὺς γύρω του. Νὰ δυσπιστῇ πρὸς τί; Διὰ ν' ἀποφύγῃ κινδύνους; Μὰ αὐτοὺς εἶναι ἀκριβῶς, ποὺ ἀναζητεῖ ἡ ψυχὴ του. Τοὺς ἀναλαμβάνει ὄχι ἀπὸ ἐπαγγελματικὴν συνήθειαν ἢ ἀπὸ βιοποριστικὸν καταναγκασμὸν—

οί ἀκροβάται καὶ οἱ θηριοδασταὶ θὰ ἦσαν τότε οἱ ἥρωικότεροι τῶν ἀνθρώπων — ἀλλ' ὡς ἐσωτερικὴν προσταγὴν τῆς μοίρας του, ὡς τὸ ἱερώτερον δικαίωμα πρὸς τοῦ δημιουργοῦ ἢ ὑπεροχὴ του. Οἱ πολλοὶ καμαρώνουν δι' ὅσους κινδύνους ἀπέφυγαν, ὄχι δι' ὅσους ὑπεβλήθησαν· περιγράφουν τὰς ἐπιτυχίας, πρὸς ἐπραγματοποίησιν, καὶ ὑπερηφανεύονται διὰ τὴν ἐξυπνάδα των. Ἀλλὰ διὰ τὸν ἥρωικὸν ἄνθρωπον, τὸ εἶδαμεν· ἡ ἐπιτυχία δὲν ἀποτελεῖ οὔτε κριτήριον οὔτε ἰδεῶδες· ἰδεῶδες του καὶ κριτήριον· νὰ ζήσει δυνατὸς καὶ ὠραῖος. Καὶ εἶναι γενναιότερον καὶ ὠραιότερον ν' ἀδικηθῆς παρὰ ν' ἀδικήσῃς, νὰ ἐξαπατηθῆς παρὰ νὰ ἐξαπατήσῃς.

Ἄλλωστε πρὸς τί νὰ ἐξαπατήσῃ; Ἐξαπατοῦν οἱ ἑτεροκεντρικοί, αὐτοὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, διὰ νὰ τοὺς ἀντιγράψουν ἢ νὰ τοὺς φθονοῦν, ἢ καὶ τὰ δύο μαζί. Ἀπασχολοῦνται κατ' ἀνάγκην, ἀφοῦ δὲν εἶναι τόσο πλούσιον τὸ ἐγὼ των, ὥστε νὰ τοὺς ἀπασχολῇ ἐκεῖνο ἔντονα καὶ ἱκανοποιητικὰ. Ὁ ἥρωικὸς ὅμως ἀποτελεῖ ὁ ἴδιος κέντρον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐλεύθερος εἰς τὴν ἀπομόνωσίν του, ἀριστοκρατικὸς μὲ τὴν ἀπόστασιν εἰς τὴν ὁποίαν κρατεῖ τοὺς ἄλλους, ἀπτόητος μὲ τὸ θάρρος τῆς προσωπικῆς του γνώμης καὶ τῆς προσωπικῆς του εὐθύνης, ὑπερήφανος μέσα εἰς τὸ ἄβατον τέμενος τῆς μοναξιάς του. Δι' αὐτὸ δὲν καταδέχεται νὰ φθονῇ, μήτε νὰ παραβγαίνη μὲ τοὺς ἄλλους· δὲν χρειάζεται νὰ βεβαιώνη εἰς τὸν ἑαυτὸν του μ' αὐτὸ τὸ μέσον, μὲ τὴν ἐξωτερικὴν ἀναγνώρισίν του δηλαδή, τὴν ὑπεροχὴν του.

Ἄν φαίνεται κάποτε νὰ προχωρῇ ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσίν του πρὸς τοὺς ἄλλους, τὸ κάνει ἀπὸ πλησμονὴν ἐσωτερικὴν, ἀπὸ ἐντροπὴν νὰ κρατῇ μόνος του τὸν πλοῦτον πρὸς ἀναβλύζει μέσα του, ἀπὸ τὴν σκληράν, αὐτοβασανιστικὴν ἐπιθυμίαν νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν ὑποκειμενισμόν του, τὸν μόνον κίνδυνον πρὸς τοῦ φοβεῖται σοβαρὰ, νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὸ ἐγὼ του πρὸς τὴν μοῖραν του. Καὶ εἶν' ἡ μοῖρα κάθε ἀνθρώπου κάτι πρὸς τὸ ὑπάρχει καὶ δρᾷ πρὶν ἀπὸ τὸ ἐγὼ του καὶ ὕστερ' ἀπ' αὐτό· εἶν' ἡ μοῖρα μας πρὸς διαπλάσσει τὸ ἐγὼ μας, ὄχι τὰνάπαλιν. Ἔτσι ὁ ἥρωος εἶναι πάντα μοναχικός — εἰδεμής, δὲν θὰ ἦτον ἥρωος — ἀλλὰ ποτὲ ὑποκειμενικός.

Ποῦθεν δὲν φαίνεται περισσότερον ἢ ὑπερηφάνεια τοῦ ἥρωικοῦ ἀνθρώπου, παρὰ εἰς τὸν τρόπον πρὸς διεξάγει τοὺς λεγομένους ἀγῶνας ἰδεῶν. Δὲν ἀποβλέπει ποτὲ εἰς τὸ νὰ νικήσῃ. Τί θὰ εἴπῃ νὰ νικήσῃ; Νὰ δεχθῶν τὰς ἀπόψεις του; Συμφορὰ! Ὁ ἴδιος ξέρει τί τοῦ ἐστοίχισεν ὡς πρὸς νὰ καταλήξῃ εἰς αὐτὰς, τί τὸ ἄλμη

ἐχρειάσθη—sarete aude, λέγει ὁ ἀρχαῖος ποιητής—τί ἐσωτερικὴν ὠρίμανσιν προὔποθέτει. Ἔτσι ἀνησυχεῖ μάλλον παρὰ ποθεῖ ἐκεῖνον, πὺ θὰ τὰς δεχθῆ κατ' ἐπιταγὴν ἢ ὡς προῖον μιᾶς συντόμου συζητήσεως.

Διὰ ν' ἀποκτήσῃ μήπως ὁ παδοὺς; Εἶν' ἀληθές, ὅτι πολλοὶ αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ κάνουν προπαγάνδαν διὰ τὰς ιδέας των, σὰν νὰ φοβοῦνται, ὅτι δὲν θὰ εἶναι ὀρθαί, ἂν δὲν τὰς ἀνεγνώριζαν καὶ ἄλλοι, κατὰ τὸ δυνατόν πολυαριθμότεροι. Ἄλλ' ἐκεῖνος γνωρίζει, ὅτι σημασίαν δὲν ἔχει τὸ περιεχόμενον τῶν ιδεῶν ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ ψυχικὴ δύναμις μὲ τὴν ὁποῖαν τὰς κατέκτησε καὶ τὰς κατέχει, ὅχι τὸ τί πιστεύεις, ἀλλὰ τὸ πῶς πιστεύεις ὅ,τι πιστεύεις. Ὅτι τὰς θεμελιώδεις, τὰς ζωτικὰς πεποιθήσεις σου ρυθμίζει κατὰ βάθος ἡ μοῖρα σου, ὅχι τὰνάπαλιν. Καὶ ἡ μοῖρα σου εἶναι κάτι ἀπολύτως προσωπικόν· δὲν ἢμπορεῖς μίτε νὰ τὸ δανεισθῆς, μίτε νὰ τὸ δανείσης. Ἐπειτα τί σημαίνει διὰ τὸν ἥρωικὸν ἄνθρωπον ὁ ἀριθμὸς; Ἐκεῖνος θέλει, καὶ ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀκόμη, νὰ ἐργάζεται, ὅχι νὰ συνεργάζεται—εἶναι ἀνδρικότερον...

Ἔτσι, καὶ ὅταν ὑπερασπίζῃ τὰς ἀπόψεις του, δὲν τὸ κάνει διὰ νὰ τὰς ἐπιβάλῃ· ἀλλὰ διὰ νὰ μείνῃ ὁποῖος εἶναι. Καὶ ἀκριβῶς τὸ νὰ εἶναι ὁποῖος εἶναι, ἀποτελεῖ εἰς τὰ μάτια τῶν ἄλλων πολλάκις αὐτὸ καὶ μόνον πολεμικὴν. Ἡ ὑπαρξίς του καὶ μόνη ἐξεγείρει τὸ μῖσος· ἀρκεῖ νὰ περιγράψῃ ἀπλῶς πῶς εἶναι, καὶ προκαλεῖ ἀντιπάθειαν—τόσον μεγάλον μέρος ἀπὸ τὸ μέλλον ἀντιπροσωπεύει! Διότι τὸ μέλλον εἶναι σκοτεινόν, καὶ εἶν' ὀλίγοι πὺ δὲν φοβοῦνται τὸ σκοτάδι οἱ πολλοὶ τὸ φοβοῦνται, καὶ ὁ φόβος των παίρνει πολλάκις τὴν μορφήν ἀντιπαθείας.

Καὶ ὅμως σπείρει ἄφθονα τὰ γεννήματα τοῦ νοῦ του. Τὰ σπείρει, διότι δὲν ἢμπορεῖ νὰ κάνῃ διαφορετικά· ὅπως τὸ δέντρον πὺ τινάζει τοὺς καρπούς του σὰν ὠριμάσουν, εἴτ' εὗρίσκοντ' ἀποκάτω εἴτε ὅχι αὐτοὶ πὺ θὰ τοὺς εἶναι χρήσιμοι. Ἔτσι καὶ ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος: διδάσκει, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν πίστιν του· ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς, ὑποκύπτων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὁρμὴν ν' ἀνακοινώσῃ—ὅχι ν' ἀνακοινώσῃ νὰ τρᾶγοῦδῆσῃ μᾶλλον, τὴν χαρὰν του καὶ τοὺς θησαυρούς του—νὰ ἔτσι, ὅπως ὁ ἐρωτευμένος πὺ θὰ ἤθελεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον νὰ φωνάξῃ τὴν ἀγάπην του, καὶ διαβεβαιώνει κάθε φορὰν τὸ ἀγαπημένον του πρόσωπον πόσον τ' ἀγαπᾷ, ὅχι διὰ νὰ τὸ πείσῃ, οὔτε διότι φαντάζεται πῶς ἀμφιβάλλει, ἀλλὰ μόνον διότι εὐχαριστεῖται ὁ ἴδιος κάθε φορὰν νὰ τ' ἀκούῃ. Ἔτσι καὶ ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος: εἴτε προφορικῶς ἀναπτύσσει

πρὸς ἓνα κοινόν, εἴτε γράφει, κατὰ βάθος εἶν' ὁ ἴδιος ἀκροατῆς καὶ ἀναγνώστης τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅμιλεῖ ἐνώπιον τῶν ἄλλων, διὰ ν' ἀκούσῃ ὁ ἴδιος τὴν φωνήν του δυνατώτερα, διαυγέστερα, συνειδητότερα.

Ἐπιθυμία εἶναι, ὅχι ἐγωιστής. Δι' αὐτὸ σπαταλᾷ τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ εὐτυχία του εἶναι νὰ δαπανᾷ, ἀκριβέστερον ἀκόμη : νὰ δαπανᾷται. Ἀνεξάντλητος ὅπως εἶναι, δὲν ξέρει ἀριθμητικήν. Εἶναι τόσο πλούσιος, ὥστε θ' ἀναπληρώσῃ εὐκόλα (τὸ ξέρει) κάθε ζημίαν· πρὸς τίλοιπον νὰ τὴν ὑπολογίσῃ; Ὑπολογίζει ὁ πτωχὸς ὁ πλούσιος κλείνει τὰ μάτια, ἀπλώνει τὸ χέρι, καὶ σκορπᾷ . . . Ὅσα καὶ νὰ σκορπίσῃ, πάντοτ' ἐκ τοῦ περισσεύματος θὰ εἶναι.

Ἐκ τοῦ περισσεύματος ἀντλεῖ καὶ ἡ μεγαλοδοξία τοῦ ἥρωικοῦ ἀνθρώπου. Ἀφρόντιστα καὶ ἀδίστακτα σπαταλᾷ τὰ πλοῦτή του, τὴν δραστηριότητά του, τὴν υἰεῖαν του, τὴν ρωμαλεότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ του. Σκορπᾷ τὴν ἀγάπην του χωρὶς ἀνταλλάγματα, ἔτοιμος νὰ πληρώσῃ ἐκείνους ποὺ θὰ θελήσουν νὰ τὴν δεχθοῦν. Σκορπᾷ τὰς συγκινήσεις, τοὺς ἐνθουσιασμοὺς καὶ τὴν φλόγα, τὰ κάλλη καὶ τὰ ρίγη τῆς ψυχῆς του· καὶ εἶναι τόσο πολλὰ τὰ πολύτιμ' αὐτὰ πετράδια, ὥστε ὁ πτωχὸς καὶ ὁ κακὸς ὑποπτεύουν πὼς θὰ πρέπει κίβδηλα νὰ εἶναι· εἰδεμῆ, θὰ τὰ ἐμοίραζεν ἔτσι, τόσο ἀμέριμνα, τόσο ἀλύπητα; Σκορπᾷ τοῦ νοῦ του τὰ γεννήματα, ποὺ εἶναι δι' αὐτὸν βιώματα ψυχῆς, χωρὶς νὰ κατοχυρώνη συγγραφικῶς τὴν πατρότητά των, νὰ ἔτσι σὰν τὸν ἥλιον ποὺ ἀκτινοβολεῖ παντοῦ τὸ φῶς του. Καὶ ὁ ἥλιος δὲν ἔχει μετρητὴν τοῦ φωτός· ἔχουν αἱ ἠλεκτρικαὶ ἐταιρεῖαι μόνον.

Καὶ εἶν' ἡ χαρὰ του νὰ σκορπᾷ : ὅλα τ' ἀγαθὰ τῆς γῆς τὰ ἐκτιμᾷ ὅχι ὡς κτήματα, ἀλλ' ὡς χεῖματα (μὲ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ χρῶμαι), ὡς δαπανήματα δηλαδή. Ἡ μάλλον πιστεύει πὼς ἀγαθὰ δὲν εἶναι γίνονται ἀγαθὰ, ἀφ' ἧς στιγμῆς καὶ ἐφ' ὅσον δαπανῶνται.

Εἰς τὴν ἐργασίαν καθυποβάλλεται μὲ ἀνεπιφύλακτον προθυμίαν. Τὴν δέχεται αὐτονόητα καὶ χαρωπά, ἀφοῦ εἶναι κάτι βαρὺ καὶ δύσκολον, ἀφοῦ ζωὴ σημαίνει δι' αὐτὸν δρᾶσις καὶ κόπος. Ἐργάζεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ χρησιμοποιῇ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς εἰς ἔργα δύσκολα, ἐργάζετ' αἰσθητικῶς, καθὼς ἓνας ἀθλητής. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν του ἐργασίαν : Δὲν μελετᾷ διὰ νὰ γράψῃ ἓνα βιβλίον—ἡ σκέψις εἶναι δι' αὐτὸν κάτι τοῦ τοῦ ζῆ, ὅχι κάτι ποὺ τὸ γράφει—ἡ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐν ἀξίωμά. Μέσα

του θέλει νὰ πλουτίσῃ, νὰ πλουτίσῃ ἀκόμη μὲ τὴν χαρὰν ποὺ δίδει ἓνα δύσκολον ζήτημα. Προχείρως ἔτσι σκορπᾷ ἓνα πλῆθος προσω- πικῶν στοχασμῶν (προσωπικῶν καὶ ὅταν ἔχη ἀπ' ἄλλους λάβει τὴν ἀφετηρίαν τῆς σκέψεως), ποὺ ἓνας ἄλλος θὰ ἐπροφύλασσε ζηλο- τύπως. Μὰ ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος ἀγνοεῖ τὴν ζηλοτυπίαν.

Καὶ εἶναι φυσικόν· ἀφοῦ διατηρεῖ ζώντανά καὶ καθαρὰ τὰ χαρίσματα τοῦ γνησίου ἀριστοκράτου: τὴν μοναξιά του, τὸ αἰσθημα τῆς ἀνεπιμειξίας, τὸ θάρρος καὶ τὴν ἱκανότητα πρὸς περιφρόνησιν, τὰς μακροχρονίους ἀφροσιώσεις, τὴν ἀρχοντικὴν μεγαλοδωρίαν. Πρὸ παντὸς τὸ αἰσθημα τῆς προσωπικῆς τιμῆς, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὅλα τ' ἄλλα, πλοῦτος καὶ μόρφωσις, ἐξουσία καὶ ὑγεία, εἶν' ἓνα μηδέν.

Ἡ ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου, καθὼς αὐτοῦ ποὺ περιέγραψα, δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι σύντομος. Σύντομος ὄχι πάντοτε μὲ τὴν κοινὴν σημασίαν· ἠμπορεῖ κάποτε νὰ ζήσῃ καὶ πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ πάντα θὰ εἶν' ὀλίγα, σχετικῶς μὲ τὴν πλησμονὴν τῆς ζωτι- κότητός του. Ἄλλωστ' ἡ ἡλικία εἶναι κάτι σχετικόν· δὲν μετρεῖται πάντως μὲ τὴν διάρκειαν, μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς μετρεῖται. Εἶν' ἔννοια ἠθικὴ, ὄχι ἀστρονομικὴ.

Συνήθως ὅμως εἶναι σύντομος καὶ ὑπὸ τὴν συνήθη χρῆσιν τῆς λέ- ξεως. Σύντομος, διότι ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος περνᾷ ὀλόκληρον τὴν ζωὴν του εἰς τὸ πολυκίνδυνον μέτωπον τοῦ πολέμου. Σύντομος, διότι πάντοτε εἶναι, ἀπὸ τὴν μοῖραν του καὶ μόνην ὀδηγούμενος, ἔρρασιθάνατος.

Βαδίζει πρὸς τὸν θάνατον ὄχι διὰ ν' ἀναπαυθῆ, ὄχι διότι ἐβα- ρέθηκε τὴν ζωὴν, ὄχι διότι ἐδειλίασεν ἐνώπιον αὐτῆς, ὄχι ἀπὸ μαρασμὸν καὶ ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεών του. Ὁ ἥρωικὸς ἄνθρωπος δὲν ὑφίσταται τὸν θάνατον. Δι' αὐτὸν καὶ ὁ θάνατος ἀκόμη δὲν εἶναι πάσχειν, εἶναι πράττειν. Εἶναι ἡ τελευταία πράξις, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπισφραγίζει ὅλας του τὰς ἄλλας πράξεις. Τοὺς δίδει αὐτὴ τὸ νόημα· διότι καὶ ἡ Ζωὴ ὅλη εἶναι μία διαρκῆς ἀρχή, καὶ ἡ ἀρχὴ τὸ νόημά της ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ τέλος, τοῦ ὁποίου εἶν' ἡ ἀρχή. Καὶ εἶναι τὸ τέλος ὁ θάνατος, ἀλλὰ καὶ ἡ τελείωσις.

Ἄλλ' ὁ πληθωρισμὸς τῆς ζωῆς εἶναι τόσοσ μέσα του, ὥστε καὶ ὁ θάνατός του δὲν εἶν' ἐκμηδένισις πλέον. Μεστώνει ἀπὸ περιεχόμενον, ἀπὸ ἠθικὴν ἀναγκαιότητα, πλημμυρίζει ἀπὸ τὴν χαρὰν καὶ τὴν ὄραιότητα μιᾶς τελευταίας νίκης—παρόμοια μὲ τὸν ἥλιον, ὁ ὁποῖος, κλίνων πρὸς τὴν δύσιν, ἐνδύεται τὴν πορ- φυρᾶν του μεγαλοπρέπειαν.

“Αν θὰ εἶν’ ἐκούσιος ὁ θάνατος ἢ ἀκούσιος, δὲν ἔχει σημασίαν. Διὰ τὸν ἥρωικὸν ἄνθρωπον ὁ θάνατος εἶναι πάντοτ’ ἐκούσιος, ἀφοῦ ὁ δρόμος, ποῦ συνειδητὰ ἐδιάλεξε καὶ βαδίζει, μοιραίως καὶ ἀναγκαίως ὁδηγεῖ πρὸς τὰ ἐκεῖ. “Ἄλλωστε διαλέγει συνήθως ὁ ἴδιος τὸν θάνατόν του καὶ τὴν ὥραν του, μὲ τὴν ἐσώψυχον πίστιν ὅτι δικαίωμα του ἀπόλυτον εἶναι. “Αν θέλῃς νὰ γεννηθῆς καὶ πότε θέλεις νὰ γεννηθῆς, δὲν ἐξαρτᾶτ’ ἀπὸ τὴν συγκατάθεσίν σου· τὸ νὰ φύγῃς ὅμως ἀπὸ τὴν Ζωὴν καὶ πότε νὰ φύγῃς, αὐτὸ ἀφῆκεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἰδικήν σου, τὴν ὑπεύθυνον διαγνώμην. Καὶ εἶναι βαρεῖα καὶ δύσκολος αὐτὴ ἡ εὐθύνη—διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὁρμὴ πρὸς αὐτοσυντηρησίαν εἶναι τόσο ἰσχυρά.

“Ἄλλ’ ἐκούσιος ἢ ἀκούσιος ὁ θάνατος τοῦ ἥρωος, εἶναι πάντοτε μία ἔκρηξις ἠφαιστείου. Νὰ ἔτσι ἐξαφνικὰ σπᾶ τὸ δοχεῖον τῆς ζωῆς του, συντρίβεται καὶ συντρίβει ὅλα γύρω του, φλέγεται καὶ φλέγει, φωτίζεται καὶ φωτίζει—καὶ τρομάζουν οἱ δειλοὶ καὶ ταπεινοὶ καὶ φθονεροί. Ὅργη Κυρίου

Αὐτοὶ εἶναι συντόμως οἱ ἕξ ἰδεατοὶ τύποι ἀντιλήψεων τῆς Ζωῆς, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ περιληφθῆ ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἢ ζωῆ, τοῦλάχιστον ὅλων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δὲν τοὺς ζῆ ἢ Ζωή, ἀλλὰ ζητοῦν νὰ συνειδητοποιήσουν ὅ,τι ἡ μοῖρα τοὺς προεχάραξε. Δὲν τοὺς παρέταξα διὰ νὰ τοὺς κρίνωμεν· εἶναι ὅλοι ὠραῖοι καὶ πλούσιοι, μὲ τὴν ἰδικήν του ὠραιότητα καὶ τὸν ἰδικόν του πλοῦτον ὁ καθένας. Δὲν τοὺς περιέγραψα διὰ νὰ διαλέξετε. Σᾶς τὸ ἐπανέλαβα πολλάκις· δὲν διαλέγομεν ἡμεῖς τὴν μοῖραν μας· ἐκείνη μᾶς διαλέγει.

Ἡ πολυθεΐα ποῦ βασιλεύει καὶ θὰ βασιλεύῃ εἰς τὰ ἰδανικὰ καὶ τὰς μορφὰς τῆς Ζωῆς, εἰς ἓνα πρᾶγμα μᾶς βοηθεῖ, ὅταν τὴν μελετήσωμεν: Εἰς τὸ νὰ συνειδητοποιήσωμεν ἀπλῶς τὴν μοῖραν μας, εἰς τὸ νὰ κρίνωμεν ἱστορικῶς, ἐξ ἀπόπτου δηλαδή καὶ ἀπὸ μακρᾶν τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν μας. Καὶ τὸν ἑαυτόν μας πάντοτε μακρινὰ πρέπει νὰ τὸν ἀναζητοῦμεν, ἂν θέλωμεν νὰ τὸν εὕρωμεν γνήσιον καὶ ἄδολον. Ἄλλὰ τὸν ἑαυτόν μας κατὰ βάθος τὸν ἀνευρεσκομεν μόνον, δὲν τὸν δημιουργοῦμεν ἡμεῖς· διὰ τοῦτο οὔτε καὶ τὴν μοῖραν μας, ἐκτὸς ἂν ἀπεμπολήσωμεν τὴν προσωπικότητά μας. Ἐτσι θὰ ἤθελα νὰ τελειώσω μὲ τὴν περικοπὴν τοῦ φιλοσόφου,

ὁ ὅποιος μὲ μοναδικὴν δριμύτητα ἐδοκίμασε καὶ περιέγραψε τὴν τραγικὴν, τὴν ἀνέκκλητον ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπομόνωσιν τοῦ ἐγὼ μας :

Κανένας δὲ μπορεῖ νὰ χτίσῃ γιὰ λογαριασμό σου τὸ γεφύρι, ἀπ' ὅπου χρωσιᾶς νὰ περάσῃς τὸ ρεῦμα τῆς Ζωῆς—κανένας ἐκτὸς ἀπὸ σένα τὸν ἴδιον. Ὑπάρχουν βέβαια μονοπάτια ἄπειρα καὶ γεφύρια καὶ ἡμίθεοι πρόθυμοι νὰ σὲ περάσουν· μὰ θὰ ζητήσουν πληρωμὴ τὸν ἴδιο σου τὸν ἑαυτό. Στὸν κόσμον ἕνας μόνον δρόμος ὑπάρχει, καὶ αὐτὸν κανένας ἄλλος δὲ μπορεῖ νὰ τὸν βαδίσῃ παρὰ ἐοῦ. Πρὸς τὰ ποῦ βγάζει; Μὴν τὸ ρωτιᾶς. Τραῦτα τον μόνον...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.	
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ		3—11
I ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ	»	11—18
II ΠΕΡΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ	»	18—32
III ΤΥΠΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΤΗΣ ΖΩΗΣ	»	32—51
1. 'Η θρησκευτική αντίληψις τῆς Ζωῆς	»	34—35
2. 'Η μηδενιστική αντίληψις τῆς Ζωῆς	»	35—36
3. 'Η εὐδαιμονιστική αντίληψις τῆς Ζωῆς	»	36—38
4. 'Η ἀνθρωπιστική αντίληψις τῆς Ζωῆς	»	38—40
5. 'Η αντίληψις τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἔργου	»	40—41
6. 'Η ἥρωική αντίληψις τῆς Ζωῆς	»	41—50

ΣΤΗ ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΕΨΙΣ»

Ἐξεδόθησαν.

• ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (Γ' έκδοσις 1978)

(Γίονος Δραγούμη)

• ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ (Γ' έκδοσις 1978)

(Ανδρέα Δενδρινού)

• Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

(Γίονος Δραγούμη)

• Η 31η ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΚΑΙ ΠΩΣ ΔΙΕΤΥΧΕΝ

(Ανδρέα Δενδρινού)

• ΤΙ ΕΣΤΙ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΣ

(Αριστείδου Ανδρονίκου)

• ΔΕΚΑ ΑΡΘΡΑ ΣΤΟΝ ΝΟΥΜΑ

(Γίονος Δραγούμη)

Πρόλογος — Σχόλια: Ανδρέα Δενδρινού

• ΑΠΑΝΤΑ

(Περικλή Γιαννόπουλου)

• ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

(Κώστα Χατζηστάυρου)

• ΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

(Ανδρέα Δενδρινού)

• ΠΙΣΤΙΣ

(Δημητρίου Βεζυνητή)

• Ο ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ

(Γεωργίου Γεωργαλά)

• ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΣ ΘΕΩΡΙΑ-ΠΡΑΞΙΣ

(Ι. Γκαϊμπλέξ)

• ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ ΣΤΟΝ ΕΒΡΟ
(Στρατηγού Μιχ. Οικονομάκου)

• Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Η ΕΟΚ

(Δρος Γεωργίου Κωστόπουλου)

• ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

(Γεωργίου Γεωργαλά)

Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

Γεννήθηκε εις τήν Σμύρνην (1901—1937). Ἐσπούδασε εις τήν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ συνέχισε τὰς σπουδὰς του ἀπὸ τοῦ 1925—1929 εις Λειψίαν καὶ Βερολίνα καὶ εἶτα εις Γαλλίαν ὅπου ἐμελέτησεν ἑλληνικὰ χειρόγραφα.

Ἐπιστρέψας εις Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1929 διωρίσθη ἐπιμελητὴς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1930 ὑφηγητὴς τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐδίδαξε δὲ ἐπίσης εις τὴν Πάντειον Σχολὴν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, τὴν «Ἀσκραίον» καὶ τὴν Σχολὴν Κοινωνικῆς Γρονόσιας.

Διετέλεσε μέλος διαφόρων ἐν Γερμανίᾳ ἐπιστημονικῶν αἰματείων καὶ μετέσχε κατὰ τὸ 1928 καὶ 1929 τοῦ ἐν Βερολίνῳ Διεθνoῦς φιλολογικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου, κατὰ δὲ τὸ 1930 ὡς γραμματεὺς τοῦ ἐν Ἀθήναις Διεθνoῦς Βυζαντιολογικοῦ συνεδρίου. Ἰδρύσασκε καὶ διηύθυνε τὰ Κυπριακὰ Χρονικά. Θεωρεῖται ἐκ τῶν ἱκανοτέρων κριτικῶν καὶ ἐρμηνευτῶν ἀρχαίων φιλολογικῶν κειμένων. Κριτικὴ ἔρευνα ἔκανε καὶ σὲ βυζαντινὰ καὶ νεώτερα φιλολογικὰ κείμενα.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου του εἶναι κατεσπάρμενον εις ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ. Ἀποτελεῖται μετὰξύ ἄλλων ἐξέδωκεν: «Ἐμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι» (1928), «Ἡ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» (1932), «Ἀρχαῖος καὶ νεώτερος λυρισμός» (1932), «Συμπόσιον τοῦ Ἰλάτωνος» (1934), «Φιλοσοφία καὶ ζωὴ» (1931), «Ἰλατωνικός Εὐαγγελισμός» (1932).